Samenvatting cursus C.7-3: Elementen van Religiefilosofie (1994-1995).

Algemeen

De cursus Elementen van Religiefilosofie biedt een omvangrijk ontologisch en fenomenologisch onderzoek naar het wezen, de verschijningsvormen en de levenswaarde van religie als menselijke gerichtheid op het sacrale.

Uitgaande van het Latijnse re-ligere - het eerbiedig en omzichtig letten op wat heilig is - ontleedt het vak hoe het religieuze bewustzijn zich verhoudt tot zowel de alledaagse profane werkelijkheid als de onzichtbare krachtenwereld.

Via de drie wetenschappelijke benaderingsniveaus (hiërografie, hiërologie en hiërosofie) en de fenomenologische methode van Van der Leeuw onderzoekt de cursus uiteenlopende religieuze fenomenen: van wichelarij, hekserij en de drie basisstructuren van de magie (gelijkenis, samenhang en offer) tot animistische ziele-opvattingen, zielelichamen, vruchtbaarheidsriten en de dema-eredienst.

Ten slotte analyseert de cursus de platonische vervoering (mania), de ambivalentie van numineuze krachten en de gevaren van occult-demonische indringing, om uit te monden in de bevrijdende en louterende kracht van het christelijke bidden, dat verankerd is in de zedelijke ordening van de decaloog en de liefdevolle werkelijkheid van de Heilige Drie-eenheid.

1: Wijsgerige Grondslagen, Methode en de Aard van het Sacrale

De religiefilosofie onderzoekt religie niet als een voorbijgaande illusie, maar als een fundamentele act van de menselijke geest gericht op de werkelijkheid van het sacrale. Het woord 'religie' stamt af van het Latijnse re-ligere: het nauwgezet, eerbiedig en omzichtig letten op wat heilig is, in tegenstelling tot neg-ligere (verwaarlozen of negeren). Het vak onderzoekt zowel de existentie (het feitelijke bestaan) als de essentie (de zijnswijze) van religieuze verschijnselen.

Om het domein van de religie wetenschappelijk en filosofisch te ontleden, onderscheidt de cursus drie opeenvolgende niveaus van onderzoek:

- *Hiërografie*: het louter beschrijvend en verhalend vastleggen van religieuze feiten, rituelen en symbolen in tijd en ruimte.
- *Hiërologie*: het systematisch en typologisch ordenen van deze feiten om universele patronen, wezenskenmerken en historische ontwikkelingslijnen bloot te leggen.
- *Hiërosofie of hiëro-analyse*: het ontologisch en filosofisch grondslagenonderzoek dat de waarheids- en levenswaarde van het sacrale toetst.

Binnen de godsdienstfenomenologie (voortbouwend op Chantepie de la Saussaye en G. van der Leeuw) hanterend men de epochè (het voorlopig opschorten van een oordeel over het al dan niet feitelijk waar zijn van een religieuze claim) en de eidetische reductie (het zoeken naar het wezen of eidos van het fenomeen).

Cruciaal hierbij is de syn-axiomatiek: de bereidheid van de onderzoeker om zich in te leven in de vooropstellingen (axiomata) van de religieuze mens. Zonder deze empathische instelling (sympatheia) blijft het sacrale een blinde vlek en begrijpt men de diepere betekenis van het religieuze handelen niet.

2: Wichelarij, Magie en de Drie Structuurvormen van Levenskracht

Een groot deel van de religiegeschiedenis beweegt zich op het terrein van de wichelarij en de magie. Wichelarij (mantiek) beantwoordt aan een universeel menselijk gegeven: de confrontatie met onwetendheid omtrent het lot en de toekomst. Via grenservaringen, sjamanisme en geconcentreerde bewustzijnsverruiming zoekt de wichelaar naar verborgen informatie in het universum.

Magie (toverkunst) is in wezen de vaardigheid om de alomtegenwoordige, subtiele levenskracht - aangeduid als mana, dunamis, virtus of zielestof - bewust te beheersen en te richten om concrete problemen op te lossen.

De cursus onderscheidt drie fundamentele magische structuurvormen:

- *Gelijkenismagie* (imitatief of metaforisch): rust op het adagium similia similibus ("het gelijke wordt beïnvloed door het gelijke"). Een handeling op een model of afbeelding roept een analoog effect op bij het origineel.

- *Samenhangsmagie* (contagieus of metonymisch): rust op het principe dat dingen die ooit met elkaar in fysiek of essentieel contact stonden, via een onzichtbare band verbonden blijven (zoals het bewerken van een lok haar of nagelknipsel om de hele persoon te treffen).

- *Offermagie* (sacrificieel): het vrijwillig of ritueel afstaan van een waardevol onderdeel (zoals een offerdier of gewas) om het geheel, de gemeenschap of het leven te redden.

De magiër treedt op als degene die weet (viësjtsjii) en fungeert in premoderne culturen vaak als de sacrale hoeder van de maatschappelijke orde en de stamwetten.

3: Animisme, Zielelichamen en Subtiele Energieën

Tegenover de verengde moderne opvatting van animisme (als een louter primitief bijgeloof) stelt de cursus dat animisme het universele inzicht vertolkt dat al wat bestaat een dubbele werkelijkheid bezit: een zichtbaar grofstoffelijk lichaam en een onzichtbaar, ijl- en fijnstoffelijk zielelichaam (ochêma, aura of kuia). De ziel is geen abstracte, loszwevende fictie, maar bezit een eigen fijne geometrie en energiedichtheid.

In vele traditionele religies - zoals de Haïtiaanse voodoo - kent men een meervoudige zielestructuur, waarin onderscheid wordt gemaakt tussen de levensziel die het biologische lichaam bezielt (n'âme) en de individuele gewetens- en persoonsziel (ti bon ange). Wanneer deze laatste door magische ingrepen wordt afgescheiden of gevangen, ontstaan fenomenen zoals zombificering.

Daarnaast behandelt de cursus hoe subtiele energiestromingen in het menselijk lichaam zoals het nei kung in de Chinese traditie, het tantrisme in India en de leer der chakra's en lymfestelsels - worden aangewend om de levenskracht te regenereren, het bewustzijn te verruimen en de mens te beschermen tegen verval.

4: Vruchtbaarheidsriten, Dema-godheden en de Kumo-mens

Vruchtbaarheidsreligie vormt de historische kern van de menselijke eredienst. Omdat de mens voor zijn overleven afhankelijk is van het voortbestaan van plant, dier en nageslacht, wordt de verwekking en regeneratie van het leven ervaren als een goddelijk mysterie.

Een specifieke en ingrijpende vorm hiervan is de dema-eredienst. Dema's zijn mythische oer-voorouders uit de begintijd. Volgens de mythe werd een dema-wezen in de oertijd gedood en geofferd, waarna uit de lichaamsdelen de essentiële cultuurgewassen (zoals de kokospalm of taro) en de sociale instellingen ontstonden. Jaarlijkse dema-rituelen beogen dit oergebeuren hernieuwd tegenwoordig te stellen. In de rand hiervan ontstaan tovervoorwerpen en fetisjen, waarin magische krachten worden geconcentreerd om geluk af te dwingen of kwaad af te weren.

Een duistere nevenwerkelijkheid is het verschijnsel van de Kumo-mens (hekserij) op Nieuw-Guinea. Kumo is een destructieve, antisociale vorm van magische indringing waarbij de heks zich voedt met het onzichtbare 'binnenste' (kuia) van slachtoffers, wat leidt tot ziekte en dood.

5: Verruimd Bewustzijn, Indringing, Ambivalentie en het Christelijk Bidden

De cursus onderzoekt de platonische gedachte van de vervoering (mania): een staat van verruimd bewustzijn die hoger staat dan het loutere alledaagse redeneren. Plato onderscheidt vier vormen van goddelijke vervoering: de apollinische (wichelarij en profetie), de dionysische (rituele loutering en bezwering), de muzische (dichterlijke inspiratie) en de erotische (de opwaartse drang naar de Schoonheid).

Buitenbijbelse numineuze krachten vertonen echter een diepe ambivalentie: zij zijn een 'harmonie der tegengestelden' (mysterium tremendum et fascinosum) waarin heil en onheil, goed en kwaad onontwarbaar dooreenlopen. Wanneer menselijke rituelen zich losmaken van een zedelijk kader, ontstaat het gevaar van geestelijke indringing, obsessie en demonie - het binnendringen van onreine, parasitaire geesten of larven in de structuur van de menselijke ziel.

Tegenover de willekeur en de gevaren van het magisch-animistische systeem stelt de cursus de bevrijdende kracht van het christelijke bidden. Bidden is geen magische dwang, maar een bewustzijnstransformatie waarin de gelovige mens stelling neemt in de werkelijkheid.

Het christelijke bidden rust op twee pijlers:

- *De decaloog* (Tien Geboden): de zedelijke en gewetensvolle afstemming van de menselijke wil, die het energie- en gevoelsleven zuivert en verheft.
- *Het Onze Vader en de Heilige Drie-eenheid*: het smeekgebed gericht tot God als liefdevolle Vader, door de Zoon Jezus Christus en in de Heilige Geest.

Waar de heidense en magische krachten gevangen blijven in het aardse netwerk van opgang en ondergang, doorbreekt de Heilige Drie-eenheid deze cirkel. Het christelijke bidden stelt de gelovige in staat om in een verstoorde wereld te overleven, de ziel te louteren van onreine smetten en op te klimmen naar het eeuwige, verheerlijkte leven.